

Ярослав Борщик,
кандидат історичних наук, старший викладач кафедри міжнарод-
них відносин,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
ya.borshchuk@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0002-4375-7583>

ІСТОРІЯ, ЯКА ПОЄДНАЛА ВАРШАВУ З МОСКВОЮ ТА МІНСЬКОМ

Ні для кого не є секретом, що сприйняття та трактування історичного минулого в сучасній Росії та Польщі діаметрально відрізняється. Коло таких подій надзвичайно широке — від Лівонської війни 1558–1583 рр. та польської інтервенції до Московського царства на поч. XVII ст. і аж до подій Першої та Другої світових воєн. Остання є чи не найбільшим каменем спотикання між двома країнами. Дійшло до того, що російський диктатор відкрито звинувачує міжвоєнну Польську державу в «в розв'язанні Другої світової війни і підтримці Гітлера в єврейському питанні» (NV.UA, 2019). Взаємні перепалки на історичні теми є звичним явищем в польсько-російських взаєминах, а найбільш дражливіми моментами є Пакт Молотова-Ріббентропа, початок Другої світової війни, Катинський злочин, Варшавське повстання та Варшавська битва 1944 р.

Однак попри таку непримиренну позицію щодо історії між Варшавою та Москвою існують події, в яких обидві країни займають аналогічну позицію та однакове трактування. Йдеться тут про українсько-польський міжнаціональний конфлікт в роки Другої світової війни, з чого найбільш впізнаваним та медійно висвітленим епізодом є Волинська трагедія 1943–1944 рр.

Слід наголосити, що якби це парадоксально не звучало, але у своєму «історичному наступі» (Prawy.pl, 2015) проти

України Польща отримала несподіваних союзників в особі путінської Росії та лукашенківської Білорусі. Жодна інша європейська держава не підтримала Варшаву в її «історичній війні» проти південно-східної сусідки. Отож, спробуємо більш детально розглянути російську та білоруську позицію в цьому питанні.

Принагідно зазначу, що все східне прикордоння відродженої Польщі в період Другої світової війни було охоплене міжнаціональними конфліктами — між поляками і литовцями, між поляками і білорусами та між поляками та українцями. Також слід пам'ятати, що все це відбувалося на фоні тотального винищення місцевого єврейського населення під час Голокосту. Однак саме українсько-польський конфлікт, як у міру свого територіального поширення, так і з огляду на кількість жертв, був наймасштабнішим та найкривавішим. І, звичайно, російським імперцям найлегше використовувати ці події для розпалення ворожнечі між українцями та поляками.

Здавалося б, що поширені в п.п. 1940-х рр. етнічні чистки мали би стати уроком для майбутніх поколінь, але стали важливим інструментом в сучасній міжнародній політиці. Тема Волинської трагедії підіймається на найвищому рівні, її згадує у своїх промовах навіть російський диктатор (Газета.ru, 2023).

Не відстають від свого диктатора і російські парламентарі. Так, 13 вересня 2016 р. представники фракції КПРФ в Держдумі на чолі з Сергієм Обуховим внесли на розгляд парламенту проект постанови «Про признание геноцидом злочинів, скоєних українськими націоналістами щодо етнічного польського цивільного населення в 1942–1945 рр. на території Волині» (Сайт КПРФ, 2016). Півтора місяці перед цим, 22 липня 2016 р., польський сейм підтримав постанову з подібною назвою «про вшанування жертв геноциду, вчиненого українськими націоналістами проти громадян Другої Польської Республіки у 1943–1945 роках» (Uchwała Sejmu RP, 22.07.2016 р.). Щоправ-

да, пропозиція депутатів від КПРФ так і не була проголосована, але ще ніколи до цього польські парламентські партії не займали таку ж саму позицію щодо історичних подій, як і російські комуністи. Ймовірно, ця постанова й далі чекатиме свого часу для позитивного голосування, щоб вдарити по українсько-польських взаєминах у найбільш вигідний для росіян момент.

На користь того, що питання визнання волинських подій 1940-х рр. геноцидом у Держдумі абсолютно не знято з порядку денного, свідчить і активна медійна діяльність російського спікера на цю тему. Так, 11 липня 2023 р., тобто в день, який сейм визначив як день пам'яті польських жертв, В'ячеслав Володін заявив, що «що протягом 1943–1944 років бандерівці жорстоко вбили десятки тисяч поляків. При цьому в наш час в Україні за ці злочини Бандеру та його помічників возвеличили до героїв: їм встановлюються пам'ятники, активно пропагується їхня ідеологія, замість того, щоб визнати дії бандерівців геноцидом. ... Варшава, зраджуючи пам'ять жертв Волинської трагедії, постачає київському режиму регулярні партії зброї для нових злочинів» (Ямал медіа, 2023). І це не єдина заява Володіна на цю тему (Парламентська газета. Видавництво Федеральних Зборів РФ, 2023; Офіційний сайт Держдуми РФ, 2023). Однією з причин такої активності спікера Держдуми у 2023 р. є той факт, що саме на цей рік припала 80-та річниця тих трагічних подій.

Проблема українсько-польських взаємин в контексті Волинської трагедії не «чужа» і для російського МЗС. Примітно, що заяви офіційних представників Кремля досить часто припадають на дати, які є символічними для польської концепції геноциду. Так, 9 лютого 2021 р., в день, який поляки вважають початком «геноциду на Волині», на офіційній сторінці МЗС РФ у соцмережі Фейсбук була оприлюднена офіційна заява з різким осудом дій українських націоналістів та на підтримку польської візії тих подій. Цікаво, що у заяві не обійшлося без «російського месіанства»: «Польські загони самооборони

часто були не в змозі дати відсіч УПА. Водночас військова спроможність “Армії Крайової” (АК), підпільної організації, підпорядкованої емігрантському уряду Польщі, була недостатньою для захисту українських поляків. Останнім шансом на виживання для польського населення залишалася допомога радянських партизанів — єдиної сили, яка реально воювала на два фронти: і з німцями, і з українськими націоналістами» (ФБ сторінка МЗС РФ, 2021).

Не відстають від диктатора та офіційних органів РФ і представники, які обслуговують російську машину пропаганди, зокрема, і в Російській академії наук. Найяскравішим представником в РАН, який розробляв волинську тематику, є Олексій Дюков, про тенденційність та упередженість «наукових» напрацювань якого говорить сама за себе назва його праці «Забутий геноцид. “Волинська різанина” 1943–1944: збірник документів і досліджень». Варто зазначити, що його висновки перегукуються з ідеями найбільш антиукраїнської та найрадикальнішої частини польської історіографії. Суголосною з польською концепцією «геноциду» поляків на Волині є позиція російських спецслужб. Так, Федеральна служба безпеки РФ підготувала архівні матеріали, які підтверджують польський погляд, — «Документи Комітету державної безпеки СРСР про геноцид поляків бандами бандерівців на Волині» (Офіційний сайт ФСБ РФ, 2023).

Цікавою для аналізу є позиція щодо Волинської трагедії нинішнього білоруського режиму. З однієї сторони, Лукашенко та його високопосадовці відкрито не коментують це питання та не займають чітку антиукраїнську позицію. З іншої — оскільки країна не має повного суверенітету, то за відповідної вказівки з Кремля пристає на російську сторону, а це в свою чергу зближує їхню позицію з офіційною Варшавою.

Під час пошуку матеріалів «всезнаючий» ШІ запевнив мене, що позиція Білорусі щодо Волинської трагедії є нейтральною, однак більш прискіпливий аналіз дозволяє підважити цю тезу. Так, 4 жовтня 2024 р. під час II Форуму Союзної

держави «Росія та Білорусь: спільна історія, спільна доля» в Калінінграді російські та білоруські історики заявили, що «дії ОУН і УПА (заборонені в Росії екстремістські організації) в 1943 році, які призвели до загибелі мирного польського населення, повинні бути віднесені до геноциду» (Євразія експерт, 2024). Звісно, можна апелювати, що це наслідок наукових напрацювань росіян та білорусів, але такі заяви істориків з автократичних країн ніколи не бувають випадковими. Без санкції білоруської влади або тиску з Москви на Білорусь такі дії були б неможливими. Показово, що ініціатором такої заяви виступив не хто інший, як вже згаданий нами російський історик-пропагандист Олексій Дюков: «Ми знаємо, що Польща зараз досить агресивна і по відношенню до Росії, і до Білорусі. Але це тема, про яку потрібно говорити. Що ми пам'ятаємо не тільки про наші жертви... про жертви поляків [пам'ятаємо] і також віддаємо їм шану» (Євразія експерт, 2024). І найголовніший посил цієї конференції щодо Волинської трагедії: «Вчені закликають офіційно визнати цю подію геноцидом парламентами Росії і Білорусі». Якщо ці плани будуть реалізованими, то компанію сейму та сенату Польщі в питанні визнання Волинської трагедії геноцидом складуть Національні Збори Республіки Білорусь та Державна Дума РФ.

Як і росіяни, режим Лукашенка також формує свою власну позицію щодо «геноциду» поляків на Волині в пам'ятні для наших західних сусідів дати. Так, 11 липня 2023 р., у 80-ту річницю Волинської трагедії, Національний архів Республіки Білорусь провів книжково-документальну виставку під назвою «Забутий геноцид. Волинська різанина 1943–1944» (Національний архів Республіки Білорусь, 2023). Якщо ще заяви білоруських істориків на конференції в Калінінграді можна вважати їхньою власною ініціативою, то організація виставки з такою промовистою назвою не залишає місця для двозначності — польська візія про геноцид на Волині в 1943–1994 рр. є офіційною позицією не лише Варшави і Москви, але

й Мінська. Підтвердженням цього факту є також широке представництво органів білоруської влади на виставці.

Ще далі у своїй солідарності з польською позицією щодо Волинської трагедії пішов Олександр Сонгин, депутат нижньої палати Національних Зборів Республіки Білорусь та голова громадського об'єднання «Союз поляків Білорусі», який звинуватив західних політиків в намаганнях приховати історичні події [про Волинську трагедію] (Балта, 2023).

Загалом, такі непримиренні на зовнішньополітичній арені та в історичних питаннях антагоністи, як Польща, Росія та Білорусь, досить швидко знайшли спільну мову та фактично напрацювали «спільну позицію» щодо українсько-польського міжнаціонального конфлікту 1940-х рр. загалом та Волинської трагедії зокрема. Безперечно, лідерство в просуванні концепції «геноциду» польського народу на Волині належить Варшаві та Москві, але й Мінськ помалу підтягується до них. І якщо для наших західних сусідів йдеться не лише про «історичну війну», але й про належне вшанування невинно вбитих людей, то для східних та північних — так позиція є інструментом, за допомогою якого вони намагаються вбити клин у взаєминах України та Польщі. Особливо це простежується у виступах спікера Держдуми Володіна, якому в останню чергу йдеться про пам'ять польських жертв, а, насамперед, про намагання припинити надання та транзит зброї територією Польщі.

Зрозуміло, що наші західні сусіди воліли б бачити союзниками в «історичній війні» проти України не Путіна та Лукашенка, а інші країни ЄС і НАТО, однак поки що така перспектива видається вкрай малоімовірною. І якщо в питанні Волинської трагедії вимальовується вісь Варшава — Мінськ — Москва і видається, що Україна залишається сам-на-сам зі своїми найбільшими сусідами, то це не так. Наша держава також має союзницю, яка дуже добре знається на польській та російській історії, і, як і Україна, не раз потерпала від дій поляків та росіян, зазнавала поділу своєї території цими сусі-

дами. Це, звісно, Литовська держава, і в протидію такому ідеологічному та упередженому трактуванню історії іншими сусідами, ми також маємо поле для маневру і для співпраці з литовцями.

Список використаних джерел

- Белта. (2023). «Західні політики намагаються приховати історичні події». Голова Союзу поляків про Волинську різанину. <https://belta.by/society/view/zapadnye-politiki-starajutsja-zamylyt-istoricheskie-sobytija-glava-sojuza-poljakov-o-volynskoj-rezne-576244-2023/>.
- Газета.ru. (2023). Путін: влада України піднесла до рангу героїв кривавих убивць <https://www.gazeta.ru/politics/news/2023/09/05/21222926.shtml?updated>.
- Дюков, А. Р. (2008). *Забутий геноцид «Волинская резня» 1943–1944 годов: сборник документов и исследований*. Алексей Яковлев.
- Євразія експерт. (2024). Історики Росії та Білорусі пропонували визнати Волинську різанину геноцидом поляків. <https://eurasia.expert/istoriki-rossii-i-belarusi-predlozhili-priznat-volynskuyu-reznyu-genotsidom-polyakov/>.
- Національний архів Республіки Білорусь. (2023). Відкриття книжково-документальної виставки «Забутий геноцид. Волинська різанина 1943–1944». <https://narb.by/ru/%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2%D0%B5/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8/document-32393.html>.
- Офіційна Фейсбук сторінка МЗС РФ, 2021. Без терміну давності. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=3157912807641472&set=pcb.3157943357638417>.
- Офіційний сайт Держдуми РФ. (2023). Вячеслав Володін: підтримка нацизму призводить до жакливиx наслідків, польська влада не може її ігнорувати. <http://duma.gov.ru/news/57478/>.
- Офіційний сайт КПРФ. (2016). Депутати КПРФ запропонували Думі визнати геноцидом «волинську різанину» поляків. <https://kprf.ru/dep/gosduma/statements/158654.html>.

- Офіційний сайт ФСБ РФ. (2023). Документи Комітету державної безпеки СРСР про геноцид поляків бандами бандерівців на Волині. http://www.fsb.ru/fsb/history/archival_material/Volyn.htm%21_print%3Dtrue.html.
- Парламентська газета. Видавництво Федеральних Зборів РФ. (2023). Володін: Варшава зраджує пам'ять жертв Волинської трагедії, постачаючи Києву зброю. <https://www.pnp.ru/politics/volodin-zayavil-chto-nato-sovershaet-chudovishhnuyu-oshibku-podderzhivaya-nacizm.html>.
- Ямал медіа. (2023). Володін у День пам'яті жертв Волинської різанини заявив про «жахливу помилку» НАТО. <https://yamal-media.ru/news/volodin-v-den-pamjati-zhertv-volynskoj-rezni-zajavil-o-chudovischnoj-oshibke-nato>.
- NV.UA. (2019). «Діяли точно в змові»: Путін звинуватив Польщу в розв'язанні Другої світової війни і підтримці Гітлера в «єврейському питанні» <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/volodimir-putin-zvinuvativ-polshchu-v-rozv-yazanni-drugoji-svitovoji-viyni-novini-rosiji-50061322.html>.
- Prawy.pl. (2015). Senator Jan Żaryn: „Przeprowadzimy ofensywę historyczną”! <https://prawy.pl/11096-Senator-Jan-Zaryn-Przeprowadzimy-ofensywe-historyczna>.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 2016 r. w sprawie oddania hołdu ofiarom ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów ukraińskich na obywatelach II Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1943–1945. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20160000726>.